

Lietuvių kalbos institutas

Mokslinė stovykla

UŽUOVĖJOS 2015: kalbos mirtis ir prisikėlimas

Pranešimų santraukos
2015 m. rugsėjo 17–20 d.

Vilnius, 2015

KALBA IR VAIZDAS: AMŽINA KOVA IR / AR SINERGIJA

Remigijus Venckus

Kazimiero Simonavičiaus universitetas

Meninės kalbos modeliavimas ir dekonstrukcija eksperimentinėje fotografijoje

Pranešimo autorius doc. dr. Remigijus Venckus yra žinomas ne tik medijų kultūros ir meno tyrinėjimų srityje, bet ir aktyviai kuriantis eksperimentinį fotografijų meną. Gausiai fotografijomis iliustruojamame pranešime autorius pasakos apie savo kūrybos kryptį, paaiškins kodėl, kaip ir ką kuria, apibrėš, ką jo drąsūs fotografijos ir kompiuterinės technikos eksperimentai turi bendro su kalba, žodžiu ir suvokimu.

Galima teigti, kad meno kūryboje R. Venckus nuolat tiria mediją, revizuoja fotografijos, eksperimentinio videofilmo, literatūros ir kalbos ribas. Jis tarytum vykdo permanentinį kalbos išradimą. Atidžiai stebėdamas meno pasaulio naujoves, gilindamasis į technologijas ir taikydamas skirtingas raiškos priemones kūrėjas akivaizdžiai propaguoja post-fotografijos tendencijas ir taip savo praktine veikla dalyvauja vaizdiniame posūkyje.

Kita menininko kūrybos kryptis, kurią pranešėjas pristatys seminarų dalyviams, – vyro seksualumo tyrinėjimas, kuris plėtojamas naudojant fotografijos raiškos priemones ir skaitmeninį vaizdo fotomontažą. Ilgamečiame ir vis dar kuriamame cikle „Aš esu Kitas“ autorius dažniausiai dekonstruoja vizualines kultūros nuorodas į Biblijos siužetus. Neribodamas savo fantazijos R. Venckus išjudina sustabarėjusį Šventojo rašto tekstą ir priverčia dar kartą permąstyti amžinąsias tiesas. Tad šiuo atveju galima teigti, kad jo fotografija (iš)reiškia nepasitikėjimą kalba (rašytiniu ir vokalizuotu tekstu).

Julius Bogomolovas

Heidelbergo universitetas (Vokietija)

Autentiškos klastotės šiuolaikinėje lietuvių fotografijoje

Pranešime remiantis B. Tiškevič-Hasanovos ir N. Rekašiūtės *Jie laimėjo loteriją*, T. Vyšniausko *Fading* ir E. Parulskio fotomontažų medžiaga nagrinėjama autentiškos klastotės fenomeno raiška, pasirenkant kalbą kaip atskaitos tašką. Pavyzdžių analizė parodo, kad fotografijos medija suponuoja kitokią sistemą nei kalbinė etinių verčių sistema. Šių darbų sukelta visuomenės reakcija parodo, kad konfliktas kyla, kai susiduria skirtingas medijas apsupančios verčių sistemos.

Projekte *Jie laimėjo loteriją* yra manipuliuojama fotografijos pretenzija į tiesą ir šis klastojamas autentiškumas sukelia negatyvią visuomenės reakciją. Analogiškai projekte *Fading*: įjamos fotografiją perkelta skausminga lietuvių trėmimo istorija yra sulaukusi neigiamų vertinimų.

Nagrinėjamų pavyzdžių analizė rodo, kad J. Baudrillard'o hiperrealybė yra ne universalus *status quo*, o R. Barthes'o aprašytas *punctum* yra funkcionalus konceptas šiuolaikinės fotografijos suvokime.

Daina Habdankaitė

Vilniaus universitetas

Kalbos ir vaizdo tironija. Kodėl ateitis priklauso mikčiojančiam diskursui ir trūkinėjančiam vaizdai?

Semantinis skirtumas tarp kalbos ir vaizdo tampa nereikšmingas, jei juos abu svarstome santykyje su tikrove. Tiek kalba, tiek vaizdas veikia kaip įtarpinančios struktūros: bet koks konkretus pasakymas kalboje virsta didžiausia bendrybe, kaip „Dvasios fenomenologijoje“ parodo Hegelis. Tuo tarpu vaizdas visuomet reikalauja stebėtojo akies – mes stebime pasaulį tarytum patys nebūtume vaizdiniai, tačiau kartu su Lacanu galime paklausti, kas nutinka, kai

vaizdai sužiūra į mus. Abiem atvejais neišvengiama problemiško, *Aš kalbu* ir *Aš žiūriu*, tad tiksliau būtų tarti *X, vadinamas Aš, kalba ir žiūri*.

Nepaisant fiksuoto *Aš* nebuvimo, kalba kaip *Logos* (protingas pradai, tvarka) ir vaizdas kaip *Theoria* (dalykų žiūra) numato aktyvumą ir reiškiasi kaip tikrovės užvaldymas ir suvaldymas, galiausiai – jos konstravimas. Kalba ir vaizdas tampa galios įtampų lauku – kalba ir žiūri aktyvusis, dominuojantysis. Tačiau kaip suteikti žodį ir žiūros perspektyvą „mažiesiems“? Siūlau panagrinti, kaip plačiojoje žiniasklaidoje nušviečiamas Sirijos pabėg(lių) judėjimas Europoje. Vaizdas ir žodis čia pasirodo turintys pretenziją į adekvatų tikrovės reprezentavimą, jie pateikiami kaip faktas: prišnerkštų pasienių ir suniokotų autobusų nuotraukos, pasibaisėjusių liudininkų pasakojimai apie „laukinius pabėgėlius“... Šiuo atveju rodo ir kalba „didieji“, esantys galios pozicijoje. Pabėgiliai čia balso neturi. Yra ir kitoks diskursas: „Priimsiu pabėgėlį į savo namus“ tirados, kurios, nors ir siūsdamos priešingą žinią, remiasi tuo pačiu principu, kai kalba ir rodo stiprusis. Panašu, kad suteikti balso ir vaizdo teisę silpnos pozicijoje esančiajam nėra taip lengva.

Kaip išeitį, ar veikia metodinę nuostatą, siūlau pasvarstyti Deleuze'o idėją apie tapimą mikčiumi arba svetimkalbiu savo paties kalboje. Remdamiesi Deleuze'u, galime sakyti, jog negana kalbėti *kaip* moteris, juodaodis, transseksualas ar pabėgėlis, reikia tapti moterimi, juodaodžiu, transseksualu ir pabėgėliu savo paties diskurse. Paradoksalu, tačiau tokiam siekiniui įgyvendinti reikalinga aktyvi, nors ir specifinė, pastanga, pavyzdžiui, montažas, nutylėjimas ir pasyvus automatizmas. Kai parodome, kad kalba ir vaizdas mums iki galo nepriklauso, paaiškėja, kad ir mes galime bent iš dalies išsprūsti iš dominuojančių diskursų.

Ernesta Molotkienė

Klaipėdos universitetas

Pramogų pasaulis lietuviškuose internetiniuose komentaruose medijų etikos požiūriu

Pramogų pasaulio puslapiai internetiniuose naujienų portaluose ir svetainėse dažniausiai lieka akademinio diskurso periferijoje, o tokios informacijos komentarams apskritai neskiriama

dėmesio. Tačiau panašaus pobūdžio informacija gali suteikti vertingų įžvalgų apie tam tikros visuomenės grupės mąstymo schemas, vaizduotę, kalbinę raišką anoniminės komunikacijos kontekste. Anoniminiai internetiniai komentarai yra vienas iš medijų etikos tyrimų objektų, leidžiantis modeliuoti įvairias elgesio virtualybėje strategijas ir perspektyvas. Pramogų pasaulio pranešimai pritraukia didelės interneto vartotojų auditorijos dėmesį, tačiau kaip vertinti jų turinį ir aktyviai tą turinį „apdorojančių“ komentatorių plėtojama komunikacinį diskursą? Pvz., Luciano Floridi laikosi pozicijos, kad bet kokie destruktivūs, neracionalūs veiksmai virtualybėje didina entropiją, kuri išbalansuoja ir kelia grėsmę visai infosferai. Nors realaus pavojaus pramogų pasaulio komentavimas nekelia, tačiau apie kokį konstruktyvumą galime kalbėti? Rafaelio Capurro požiūriu, internetiniai komentarai yra pozityvus reiškinys, liudijantis esmines skaitmeninės medijų etikos vertybes: laisvą prieigą ir nuomonės laisvę. Kokias platesnes tyrimų perspektyvas atveria ir koks yra pramogų pasaulis lietuviškuose internetiniuose komentaruose medijų etikos požiūriu?

Dalia Marija Stančienė

Klaipėdos universitetas

Peterio Sloterdijko mediofilosofija: rutulio universalizacija

Vokiečių filosofas Peteris Sloterdijkas mediofilosofiniu būdu parodo žmogaus pasiekimus, kuris du tūkstančius metų ieško savo vietos universume, atskleidžia paties universumo, totalaus ir viską susiurbančio, žlugimą ir patvirtina visų iš universumo išeinančių globalių metafizinių tiesų išsisėmimą. Sferinėse būties koordinatėse, kitaip tariant, atlikdamas rutulio universalizaciją, Sloterdijkas bando fiksuoti visus esinio pokyčius. Tokiame tyrime realybė nebetenka ontologinio pagrindo ir analizuojama simbolinėje tvarkoje. Filosofinės refleksijos pagalba apmąstomos medijos, esančios mumyse ir tokiu būdu yra įgyjami nauji pažinimo metodai, kurie leidžia tirti greitai besikeičiančią realybę.

Savo tyrimą Sloterdijkas išdėsto 3 didelės apimties traktatuose. Pirmas traktatas skirtas burbulams ir jame analizuojamos vidinės kūniškai-dvasinės erdvės, vadinamos mikrosferomis.

Aptariama kūniškų formų komunikacija pabrėžiant, kad mikrosferų erdvė pripildyta pavidalų, garsų ir kvapų, kurie ir yra svarbūs kaip komunikaciniai mediumai. Ypatingas vaidmuo tenka tarpasmeniniam bendravimui, bendravimui veidas į veidą, kuris yra vadinamas intymiu.

Antras traktatas skirtas makrosferoms, arba gaubliams, ir atskleidžia pasaulio globalizacijos etapus. Trečias *Sferų* traktatas pavadintas putomis ir analizuoja sferų pliuralizmą. Jame atskleidžiamas žmogaus benamiškumas globalizacijos epochoje. Sloterdijkas plėtoja Heideggerio tezę, kad benamiškumas tampa pasaulio likimu.

Pranešime analizuojama Sloterdijko pasaulio globalizacijos koncepcija, kurios pradžia jis mato graikų išminčių bandyme įtvirtinti rutulio universalumą. Susirinkę po medžiu septyni graikų išminčiai (pav. „Septyni filosofai“, I a. pr. Kr.) diskutuoja apie sferinę visatos sandarą. Paveiksle pavaizduota ikona, kuri tarsi kyla iš praviros dėžės, esančios šalia išminčių kojų, Sloterdijko teigimu, yra „ne kas kita kaip *sphaira*, žemiškas ir dangiškas rutulys, tas totalumo simbolis, kuris nuo Empedoklio ir Parmenido laikų buvo vienodai garbinamas ir tiriamas kaip geometrų, taip ir metafizikų“. Universalių sferų sukūrimą Sloterdijkas vadina metafizine globalizacija.

Išminčių bendravimo motyvas yra ne politinė savisauga ir ne giminės pratęsimas, bet asketinis ir solidarus apvalaus viseto, tobulo, monotoniško ir esančio vienu, tiesos tyrimas. Šis paveikslas rodo atotrūkį tarp žinojimo ir visuomenės. Parmenido padarytas atradimas, kad būtis yra amžinas beribis rutulys (gaublys) be jokių įtrūkimų, o tai reiškia, kad nebūtis yra tik nesąmoningos kalbos, paistalai ir tiesiog neleistinas dalykas imuninėje apsaugoje, pasak Sloterdijko, tapo lemiamu visai Europos istorijai. Pavertę būtį protu, pasiekiamu matematiniu modeliu, antikos filosofai atvėrė procesą totaliam žemės rutulio išorinės erdvės įsisavinimui, t. y. globalizacijai, kuri prasideda neaprepiama geometrization.

Neringa Butnoriūtė

Vytauto Didžiojo universitetas

Almio Grybausko „Silva rerum“ ikoniškumo aspektu

Šiame pranešime ikoniškumas įsiterpia į teorinę pasaulio vaizdo – pasaulio atvaizdo problemą. Literatūros tekstą galima priimti kaip bylojimą apie alternatyvią, antrinėmis reikšmėmis ir estetiniu perkeitimu paremtą tikrovę, kuria įmanoma „sisisiekti“ su objektu jo tiesiogiai nepažinus. Kalba tampa pagrindiniu egzistencinę ir pažinimo vertę sutelkiančiu veiksmu, todėl literatūrinio įvaizdinimo tapatinti su vizualumu nepavyksta. Jis tam tikra prasme išlieka arti jo – tai, kas laikytina tekste perteikiamu vaizdu, yra mentalinis produktas, vis dar išliekantis simbolinių struktūrų reiškimosi lauke.

Analizuojant tekstus, ikoniškumo aspektas leidžia kelti klausimą apie teksto ypatybes, o siauriau – skatina gvildinti individualaus autoriaus poetikos bruožus. Pranešimas remiasi idėja, kad ikoniškumas (pagal amerikiečių semiotiko Ch. S. Peirce'o sampratą) ir su juo susijusi semantinės metaforos (P. Ricoeuro požiūriu) struktūra atspindi pamatinį žmogaus gebėjimą mąstyti analogijomis: ką nors suprantame, tik *pamatydami* objektą / idėją kaip kažką kitą, jam priskirdami tam tikras savybes. P. Ricoeurą, „matymas kaip“ vienu metu apima ir plačiai suvokiamą patirtį, ir tampa veikla.

Susitelkus į specifinę literatūros situaciją – vėlyvojo sovietmečio poeziją – analizėje gali išryškėti kalbinės tikrovės, kultūros įvaizdžių ir įtakų, lemiančių poetinę „žiūrą“, poveikis. Almio Grybausko eilėraštis „Silva rerum“ gali būti laikomas vienas iš tokių pavyzdžių. Pasitelkiant nedidelės apimties informaciją per metaforą „tekstas yra augalas“ gebama atskleisti įvairius teksto ryšius. Ji įgyvendinama tiek struktūriškai, tiek semantiškai. Todėl „Silva rerum“ įmanoma skaityti ne vien atpažįstant kaitomą turinį (ikonos lygmuo), bet kartu – egodokumento žanro struktūrą (diagrama), taip pat išplėtojama autorinė metafora (siejama su pavadinimu), kuri nebūtinai prilygsta kultūriniu susitarimu pagrįstam simboliui (*Silva rerum* virsta talpykla tekstui rastis). Metafora „tekstas yra augalas“ kuria įtampą tarp žinomo (*knyga*) ir naujo (*augalas, procesas*) ženklo. Tekstas kaip prasmės talpykla aktualizuojamu literatūros faktų ir biografijų kontekstu bei jų kūrybingu apmąstymu *įvaizdija* tekstą kaip gyvybingą, nuolatinėje apykaitoje esančią struktūrą.

DIENORAŠČIAI, RAŠTELIAI ARBA KALBA IR ATMINTIS

Daiva Kardelytė-Grinevičienė

Lietuvių kalbos institutas

Kognityvinė tarmių buitis ir būtis

XX a. pirmojoje pusėje susiformavusi nauja kognityvinės lingvistikos kryptis pastaraisiais metais tiek Amerikoje, tiek ir Europoje užima labai svarią vietą aprašant, analizuojant ir interpretuojant kalbinius faktus. Kognityvinės lingvistikos tyrimai remiasi nuostata, kad kalbiniai žmogaus gebėjimai yra neatsiejamai susiję su žmogaus mąstymo procesais ir jo pasaulio suvokimu. Kalba kognityvinės krypties atstovams yra kognityvinis mechanizmas, kuris koduoja, apdoroja ir perduoda įvairiausią informaciją. Todėl kalba suvokiama kaip žinių apie pasaulį saugykla, struktūruotas ją sudarančių kategorijų sąvadas, padedantis susidoroti su naujai įgyta informacija ir saugoti jau turimą patirtį.

Kognityvinės lingvistikos metodai, dėmesį sutelkiantys ne tik į kalbines, bet ir socialines, psichines komunikacijos akto dalyvių charakteristikas, suteikia galimybių į, atrodytų, išsamiai, bet struktūriškai aprašytus ir ištyrinėtus kalbos faktus pažvelgti kitaip, rasti atsakymų į neatsakytus klausimus. Tokiais kognityvinės lingvistikos pranašumais bus mėginama pasinaudoti ir šiame pranešime, aptariant šios naujos kalbotyros krypties ir tarmių santykį. Ką iš tarmių buities gali gauti kognityvinius metodus taikantis tyrėjas? Kaip tarmės buitis veikia jos būtį? Ar kognityvinės semantikos keliamos idėjos gali padėti aiškinant neįprastus tarmių faktus, pavyzdžiui, netipiškus laiko ar erdvės raiškos atvejus? Į šiuos klausimus bus mėginama atsakyti remiantis kognityvinės semantikos, prototipų, konceptualiosios metaforos ir metonimijos teorijomis. Galima sakyti, kad tarmėse atrasta konceptualioji metafora kaip tik ir įprasmina tarmių buities virsmą būtimi.

Jurgita Subačiūtė

Lietuvos socialinių tyrimų centras

**Kasdieninės istorijos reabilitacinėje įstaigoje. Kalba
judėjimo negalią turintys paaugliai!**

Sociologinis tyrimas atliktas reabilitacinėje ir gydymo įstaigose, kur gydomi įvairias negalias, tarp jų ir judėjimo, turintys paaugliai. Tyrimas tranguliacinio pobūdžio. Jam atlikti buvo naudojami keli tyrimo metodai: pusiau struktūruoti interviu su judėjimo negalią turinčiais paaugliai, juos gydančiais gydytojais, slaugančiais tėvais bei kitais tyrimui reikšmingais informantais. Paaugliai, turintys judformanta paaugliai, juos gydančiais gyreabilitacinurintys judforvisą msbilitpasitelkiant stebėjimo dalyvaujant tyrimo metodą. Bendras laisvalaikis, neformalūs pokalbiai ir pusiau struktūruoti interviu su tiriamaisiais leido įsigilinti ne tik į jų socializacijos procesą, bet ir į kalbą, atkreipti dėmesį į dažniau vartojamus žodžius. Atliekant tyrimą, remtasi prancūzo sociologo Pierre Bourdieu kapitalo teorija, *lauko* ir *habitus* sampratomis. P. Bourdieu darbai apima didelį empirinių ir teorinių tyrimų ratą: švietimą, giminystės ryšius, **kalbą**, filosofiją, literatūrą, fotografiją, muziką, mokslą ir kt. Bourdieu teigimu, kalba vaidina esminį vaidmenį socialiniame gyvenime. Individai konstruoja socialinį gyvenimą, vartodami kalbą (Sociologijos teorija, 374 p.). Paauglystės laikotarpis dažnai apibūdinamas epitetais: „sunkus“, „kritinis“, „pereinamasis“ amžiaus tarpsnis (Lazdauskaitė, 2011: 8). O negalia, tarsi nenuvelkamas rūbas, į kurį yra įkalintas kūnas (Organini, 2005).

Judėjimo negalios ištiktiems paaugliams socializacija šiuo gyvenimo etapu yra sudėtingesnė. Ką nori pasakyti šie paaugliai, kurie pakliuvo į reabilitacinės įstaigos lauką? Kodėl kalbant apie reabilitacinėje įstaigoje dirbančias med. slaugytojas dažniausiai išgirstami veiksmazodžiai: *rėkia*, *staugia*, *baudžia*. Jos kartais įvardijamos kaip piktos arba labai piktos, bet su jomis labai linksma. Ką parodo ilgos pauzės ir žodžio „**žiaurus**“ vartojimas judėjimo negalią turinčių paauglių kalboje? Kaip paauglių pasisakymuose atsispindi emocijos ir ką jos reiškia? Judėjimo negalią turintys paaugliai iš šeimų ir iš vaikų namų: pokalbio poreikis ir subjektyvi tyrėjos patirtis tyrimo erdvėse. Šis kokybinis tyrimas – tai judėjimo negalią turinčių paauglių, socializacijos patirčių gydymo ir reabilitacinėse įstaigose, socialinio vaizdinio atspindys.

Kristina Stankevičiūtė

Vilniaus universitetas

Don Žuanas. Suvedžiotojo monologas

Pranešime pristatoma autorės disertacijos tematika – Don Žuano figūra ir jos kultūrinė reikšmė. Don Žuanas šos esdarbe tyrinėjamas kaip konceptas, remiantis Deliozo ir Guattari koncepto teorija, išplėtota veikale „Kas yra filosofija?“ (*Qu'est-ce que la philosophie?* 1991).

Don Žuanas – viena žinomiausių Vakarų kultūros figūrų, sukurta ispanų vienuolio Tirso de Molina 1616 m. dramoje „Sevilijos apgavikas ir jo akmeninis svečias“ (pirmąkart išspausdinta 1630 m.). Siužetas iškart tapo labai populiarus, jo motyvais sukurta nesuskaičiuojama gausybė literatūros, teatro ir muzikos kūrinių. Don Žuano vardas jau seniai yra tapęs bendrinio žodžiu daugelyje kalbų, tačiau su tuo susijusi viena problema, kurią dar 1959 m. iškėlė amerikiečių literatūrologas Leo Weinstein. Chrestomatinėje Don Žuano figūros studijoje „Don Žuano metamorfozės“ (*The Metamorphoses of Don Juan*) jis klausia – kai kalbame apie Don Žuaną, kurį Don Žuaną iš tiesų mes turime omenyje: Tirso, Moljero, Mocarto, Hofmano, Milašiaus, o gal Bairono? Atsakymo Weinstein nepateikia, tačiau klausimas *kas* yra Don Žuanas ir kodėl ši figūra buvo tokia populiaru daugiau nei 400 metų, taip pat – ar ji tebėra populiaru dabarties kultūroje, suformulavo autorės tiriamojo darbo temą ir problematiką.

Atsižvelgdama į „Užuovėjų“ kūrybinės stovyklos temą, pranešime autorė akcentuoja diskurso kaip galios demonstravimo priemonės – motyvą. Apžvelgdama disertacijoje analizuojamo kūrinio – Dž. G. Bairono poemos „Don Žuanas“ – su kalba susijusius aspektus, autorė nagrinėja „donžuaniškąjį“, arba suvedžijimo, diskursą, jam būdingą monologiškumą, ir jo raiškos būdus Bairono poemoje bei Don Žuano legendoje.

Simonas Saarmann

Vilniaus universitetas

Geologiniai vaizdiniai literatūroje: išraiškos skurdumo ir turtingumo rodiklis

Kalbėdami apie lietuvių rašytojus tyrinėtojai pabrėžia jų vaikystėje matyto gimtinės kraštovaizdžio įtaką tolesnei kūrybai, tačiau šio klausimo išsamumas dažnai priklauso (arba yra ribojamas) nuo tyrinėtojo asmeninio susidomėjimo, tyrimo apimties bei sugebėjimo tą užčiuoptą ryšį suprantamai ir vienareikšmiškai išreikšti. Šio klausimo integralus tarpdiscipliniškas įtraukimas į geologijos mokslo objektų paletę gali padėti kokybiškai naujai pažvelgti į, atrodytų, jau išsemtus klausimus.

Teksto tyrinėjimas primena geologiją, kuri leidžia tiriant uolienų ar nuosėdų sudėtį ir sandarą atkurti jų susidarymo istoriją. Panašiu principu galima žvelgti į tekstą, ieškant jame, tarsi detektyve, tokių formuluočių, vardų ir stiliaus apraiškų, kurios leidžia suprasti ne tik turinį, bet ir paties teksto atsiradimo aplinkybes, ir įvertinti, kas liko neįtraukta į patį tekstą. Teksto kūrėjas nėra atskirtas nuo geofono, kuriame kuria (rašo ar kalba). Kraštovaizdis su geologiniu pagrindu ir nuo jo priklausančiais visais gamtiniais elementais su žmonių ūkio pobūdžiu sudaro bendrą geofoną ir teksto kūrėjas, ne visada sąmoningai, jį atspindi. Vos kūrėjui nuo geofono dirbtinai atsiskyrus – jo kuriamame tekste geofono atspindžiai nostalgiskai tik paryškėja. Tokie geologinių vaizdinių atspindžiai įgauna formas, kurios būna kaip atskiri žodžiai (žodynas), metaforos ar kriptogeologinės struktūros, kurias net ir be autoriaus žinios atpažįsta teksto vartotojas, autentiškai sukurdamas pridėtinę teksto vertę. Pastaruoju atveju – kūrinio pridėtinė vertė įgyja prasmę tik tarp teksto ir konkretaus vartotojo.

Pranešime bandoma tokius geologinius vaizdinius, surinktus iš grožinės lietuvių ir, palyginimui, iš užsienio literatūros suskirstyti, apibrėžti jų ypatybes ir susisteminti. Tai padėtų sukurti savo rūšies metodinį teksto tyrinėjimo įrankį, kuris leistų įvertinti teksto kūrėjo sąmoningumą apie jį supantį geofoną.

Karolina Rybačiauskaitė

Vilniaus dailės akademija

**Tarp ženklų ir pasakojimo: mitas
Vincas Kisarauskas (1934–1988) kūryboje**

Modernizmo dailės ikonografija – tai vis dar paraštinis dailės ir dailėtyros klausimas, kadangi XX a. dažniau akcentuojamos formos, o ne turinio problemos, tačiau Vakarų Europoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje kuriami apie dabartį, o ne apie praeitį, modernistai ne tik iliustravo, bet ir pabrėžtinai drąsiai interpretavo, perkūrė ir tęsė Antikos mitus, įvaizdino kultūrinius, socialinius ir politinius komentarus. Lietuvoje tokių kūrinių pasirodymą galima sieti su XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžia, kai Antikos mitų interpretacijos jau ne tik tarpukariui būdingos formos parafrazės, bet ir sovietmečio aktualijų dokumentai. Lietuvoje, kitaip nei Vakarų Europoje, dažniau vaizduoti ne mitai, bet mitologinės figūros, pavyzdžiui, pegasai, kentaurai, chimeros ir kt., o tokie mitiniai veikėjai, kaip Nikė ar Medėja, čia yra ne pasakojimo dalyviai, bet kultūriniai ženklai.

Daugiausiai ir nuosekliausiai Antikos mitus XX a. 7–9-uoju dešimtmečiais interpretavo Vincas Kisarauskas. Jo tapyboje, grafikoje, asambliažuose, scenografijoje šalia Ikaro kaip tikrieji visos kūrybos protagonistai pasirodo Tėbų mitų ciklo personažai – aklas Oidipas, Kreontas, Antigonė, Ismenė, tarp kurių kartu su įvairių kitų objektų detalėmis dailininkas vaizduoja ir save patį. Kitaip nei Vakarų modernistai, Kisarauskas neinterpretuoja Oidipo ir Sfinkso kovos, tačiau jam rūpi aklo Oidipo tragedija. Kodėl? Kokie komentarai pasitelkiant mitų pasakojimus ir socialinį, politinį, kultūrinį kontekstus kuriami vizualiame Kisarausko dienoraštyje?

KALBOS ATEITIS

Robertas Stunžinas

Lietuvių kalbos institutas

Naujos žodžių reikšmės ir politinis kontekstas

Iš Europos Sąjungos teisės aktų ir dokumentų vertimų į lietuvių kalbą su terminais ateina naujos žodžių reikšmės. Pavyzdžiui, būdvardis *tvarus*, kurio įprastos reikšmės yra tvirtas, patvarus, pastovus, nekintamas, išsvermingas, atsparus, ilgai trunkantis, nepraeinantis“ (LKŽe), žymi kurią nors *darnaus vystymosi* ideologijos principo (ekonominis vystymasis, socialinis vystymasis, aplinkosauga) ypatybę arba jų visumą.

Naujų reikšmės atspalvių įgyja ir kiti žodžiai. Šio pranešimo metu nagrinėjami žodžių *kurti*, *kūryba*, *kūrybiškas*, *kūrybingas* naujų reikšmių ir atspalvių atsiradimo atvejai terminijoje ir bendrojoje vartosenoje. Teisės aktuose ir įvairaus politinio pobūdžio dokumentuose žodžiai *kurti*, *kūryba* („steigti, organizuoti, ką nors nauja, vertinga daryti mokslo, meno, literatūros ir kitose srityse“) – *kurti strategiją, metodus, pajėgas, darbo vietas, technologijas, duomenų bazes, meno kūrinius*. Žodžiai *kurti*, *kūrimas* imami vartoti kalbant apie daugelį dalykų, pavyzdžiui, aplinką, bendradarbiavimą, sprendimus, žinias, sveikatą. Tai, kas kuriama, turi tam tikrą išraišką, tačiau *kurti* vartojamas kalbant apie idėjas. *Idėjų kūryba* lemia ir kitų pasakymų atsiradimą – vieta, kur kuriamos idėjos, metaforiškai vadinama *idėjų fabriku*. Bendrojoje vartosenoje ir įvairiuose kontekstuose vartojami terminai *kūrybos pramonė*, *kūrybinės dirbtuvės*. Atsirado *kūrybos ekonomika* ir visa susijusi mikrosistema – *verslo kūrimas*, *finansavimo kūrimas*, *kredito kūrimas*, *pinigų kūrimas*, *rezervo kūrimas*. Naujų reikšmių įgyja ir būdvardžiai, pvz.: *kūrybiškas verslininkas*, *kūrybiška apskaita*, *kūrybingas finansavimas*.

Jurgita Jaroslaviėnė

Lietuvių kalbos institutas

Kas moka, tas ir muziką užsako?

Lyginamųjų instrumentinių tyrimų aktualumas ir nauda

Kiekviena kalba ir kalbos kelias unikalūs. Kaip žinoma, kas vienoje kalbose reikšminga, gali neatlikti skiriamosios funkcijos kitose. Reikšmingieji garsų požymiai ir skirtumai pirmiausia identifikuojami tos kalbos atstovų klausa ir suvokimu. Dauguma tyrėjų pabrėžia, kad žmogaus ausis yra labai jautri, pranokstanti prietaisus. Vis dėlto, eksperimentiniais tyrimais įrodyta, kad tam tikromis sąlygomis klausa ne visada galime pasikliauti. Visais atvejais, atliekant lyginamuosius (ir ne tik) instrumentinius tyrimus, analizuojant rezultatus bei darant išvadas, būtina atsižvelgti į tai, kad instrumentinės fonetikos prietaisai fiksuoja ne tik relevantines ir su tyrimo objektu susijusias garsų ypatybes, bet ir daugybės papildomų veiksnių ir požymių išraišką.

Instrumentiniai tyrimai tapo neatsiejama dalimi pagal bendrus principus ir metodologiją tiriant ir lyginant lietuvių ir latvių kalbų vokalizmą ir konsonantizmą. Dviejų išlikusių baltų kalbų giminingumas suponuoja išankstinę panašaus garsyno nuostatą. Abi baltų kalbos turi daug bendrumų, pvz.: ilgųjų ir trumpųjų balsių fonologinė opozicija, didelis dvibalsių skaičius, priegaidžių sistema. Tačiau lietuvių ir latvių kalbos, nors ir giminiškos, dėl įvairių veiksnių ir priežasčių kito (ir tebekinta) skirtingai, todėl tarp jų esama ir skirtumų, kurie turi įtakos skirtingam fonemų inventoriui: latvių kalbai būdingas fiksuotas kirtis, gausus palatalinių priebalsių posistemis, lietuvių kalbai – laisvas kirtis, antrinė (*i* tipo) palatalizacija. Toje pačioje kalboje egzistuojanti palatalizuotų ir nepalatalizuotų priebalsių opozicija ir išplėta priegaidžių sistema, kaip yra lietuvių kalboje, laikytina tipologine retenybe.

Šio pranešimo tikslas – remiantis konkrečiais pavyzdžiais aptarti kai kuriuos lyginamųjų instrumentinių tyrimų aspektus ir perspektyvas, pasvarstyti, kodėl aptariamieji tyrimai aktualūs sparčiai kintančiame ir modernėjančiame skaitmeninių technologijų pasaulyje, kas kalbamuosius tyrimus užsako ir / ar atlieka ir koks laukiamas (ir siekiamas) tokių tyrimų rezultatas ir nauda.